

Вашмутланымаш:
Борис Шамиев — Иван Егоров

Нелылыкым сенгымаш — тўн сенгымаш*

Шочмо калыкнан культур поянлыкше нерген ойлымо годым тудын ойыраш лийдыме лончыжо — музык тўняже пеш кугу верым налмыжым ойырен палемдыман. Историй лаштыклам келгын шергалде каласаш тоштына: марий музык поянлыкым Совет власть деч вара гына келгынрак шымлаш пижме да тўрлө жанрже дене калыкнам палдараш, куандараш тўнгалме. Тидым шымлызе-влак утларак сайын палат.

Сылнысем тўням пойдарымашке шагал огыл лўмлө ен шке надыржым пыштен. Ме нунын лўмыштым ынена ушештаре. Тачысе кечыш гына ончалына. А кызыт ик эн лўмлө музыкант семын коклаштына Иван Ильич Егоров ойыртемалтеш. Вашмутланымашнан геройжо — мемнан ойырен налме але ала-көн кўшыч темлыме ен огыл. Тудын лўмжым калык шке палемда. Вашлиймашна тудын илыш корныжлан гына огыл пөлеклалтеш, а тудын шинчаж дене марий музык тўням, поснак театр илыш көргыштө ойыртемалтшыжым ончалаш тыршена. Вет Иван Ильич — марий музыкым чапландарыше-влак кокла гыч иктыже.

Юлсер кундем шочмо калыкнан историйжым шуко лўм дене пойдарен. Палыме вуйлатыше пашаенгым, писательным, журналистым, артистым, сўретчым Корамас вел мланде поснак шуко ончен куштен. Ты вер-шөрын Пезмучаш ялешыже 1949 ий 22 февральшыште Иван Егоров шочын. 1969 ийыште Йошкар-Оласе И.С.Палантай лўмеш музыкальный училищым тунем пытарымек, вигак Москошко кая да Гнесинмыт лўмеш институтышто (кызыт — музык академий) виолончельным шоктымө мастарлыкшым келгемда. Тудым пытарыше самырык

* Тўвыра пеледыш» проект.

специалист 1974 ийыште Марий кундемыш пӧртылеш да шочмо училищыште туныкташ тӱналеш. Тидын годымак Э.Сапаев лӱмеш музыкально-драматический театрын оркестрыштыже шокта. Вара пӱтынек тиде театрышке кусна. 1992 ийыште — театрын художественный вуйлатышыже, дирижёржо. Опытан вуйлатышым Я.Эшпай лӱмеш Марий кугыжаныш филармонийын директоржылан шогалтат. Шым ий тиде нелытым нумалмек, тений идалык тӱналтыште паша гыч кая да кызыт филармонийын художественный вуйлатышыже должностьым шукта, тыгак Э.Сапаев лӱмеш опер да балет кугыжаныш театрын дирижёржылан ышта.

Усталык корнышто шумо сенгымашыжым кугыжанышын ятыр наградыж дене палемдыме. 1981 ийыште И.И.Егоровым Марий АССР Верховный Совет Президиумын Почетан грамотыж дене палемдыме, шым ий гыч, 1988 ийыште Марий АССР-ын сулло артистше лӱмым пуюмо. 1998 ийыште Россий Федераций искусствын сулло деятельже чап лӱм дене палемдыме. 2005 ийыште Марий Эл Республикысе кугыжаныш премийын лауреатше лийын. Пелашыже Зоя Михайловна дене кок икшывым ончен куштеныт. Родион ачаж семынак музык тӱня дене пӱрымашыжым кылден. Музыкым, почеламутым воза, мура, аранжировкым ышта. Республикыштына шочшо «Полярная звезда» группышто шке усталыкшым терген, чапым налмеке, Москошко каен. Кызыт элнан рӱдолаштыже ила, «Блокбастер» коммерческий шотан группым вуйлата.

Марина ўдырышт нерген поснак шуко поро мутым каласаш кӱлеш, очыни. Тудын илыш корныжо ончыко каяш шонышо енын чын корным муын кертмыжым эше ик гана пенгыдемда. Марий политехнический институтым (кызыт Юл кундем кугыжаныш технологический университет) йошкар диплом дене пытарыше ўдыр Йошкар-Олаштак паша верым муэш — Торгово-промышленный палатын выставочный рӱдержым вуйлатыше марте кушкеш. Опытым погымекше, тудат корным Москошко куча. Кызыт Марина Ивановна Грачева «Евро-Азия Интертейнмент» Россий-Канада фирмын генеральный директоржо. Руш да марий йылымыла деч посна англичанла, итальянла мутлана.

— **Иван Ильич, лудшына-влакым тендан илыш да усталык корныда дене кӱчыкын палдарышна, икшывыда-влакын чын илыш корным ойырен налмышт да тудын дене ўшанлын ончыко ошкылмыштымат кугешнен ончыкташ тыршышна. Тендан эртыме корныда марий-влакынат тӱняште моло калык деч кем (шентелан кодшо, ўлнӧ шогышо огыл) улдымышт нерген ойла манын каласен кертам. Нимом шылташ, тыгай сенгымаш ала-кӧн полшымыжо, вес семынже протежеже дене огыл толын. Эре тунемме, шинчымашым, усталыкым шуараш тыршыме дене гына тыгай сенгымашке шуаш лиеш...**

— Вашмутемым ик пример гыч тӱнгалам. Ме тендан дене ик жапыште Йошкар-Олашке тунемаш толынна, тӱшкагудылаште пошкудо семын иленна, ваш-ваш коштынна. Но ме тендан тунемме пединститутын тӱшкагудыштыжо омым ужын мален кийымыда годым, кумын шагат эрденак воктечда музыкальный училищыш куржынна. Икманаш, тунемаш, семӱзгарым кидыш налаш вашкенна. Уке гын, ту-

Кумдан палыме композитор Андрей Эшпайын юбилей касие годым. 2012.

ныктышын ончылно вожылмашыш пурет. А мыйын шокташ тунемме семүзгарым — виолончельым түшкагудыш от нал вет. Моло семүзгарым шокташ тунемше-влакынат тыгаяк нелылык лийын. Тыршымына арам ыш лий: келшыше специальностьым нална, тўняумылымашнам пойдарышна, вара семын вуйлатыше марте кушна. Тиде корно — мыйын веле огыл, мемнан тагаш-влак чылан гаяк тудым эртеныт. Нелылыкым сеҥымаш — тўн сеҥымаш. А мыланна, яллаште шочын-кушшо марий рвезе-влаклан, шуко пачаш неле ыле. Нигон полшымо деч посна, пўртўс пуымо усталыклан энгертен, тудым шке вий дене нолтымылан кўра волгыдо илышыш толын шуынна. Кызыт йўршын вес илыш. Училищын южо туныктышыж дене вашлийын мутланымына годым маныт: «Тачысе тунемше-влакым йынгыртен, кынелтен, шоктымо мастарлыкым нолташ ўжын кондаш логалеш». Теве тыгай ойыртем йўршеш ўрыктарыде ок керт.

Шонымашым шуен каласаш гын, умбакыжат ни лўмым, ни должностьым, ни икшыве-влаклан сай условийым нигў кава гыч волтен пуэн огыл. Чылажат пашам тыршен ыштыме дене толын.

— Те Э.Сапаев лўмеш опер да балет кугыжаныш театрын симфонический оркестрыштыже ыштенда да тачат дирижержо улыда. Айста эртыме корныдам шарналтена да тиде театрын кызытсе илышыжым ончалына.

— Музыкально-драматический театрын шочмо кечылаштыжак мый, тунам эше училищыште тунемше, оркестрыште шокташ тўналынам. Тунам оркестрын тўн дирижёржылан кумдан палыме марий музыкант, Россий Федераций искусствын сулло деятельже Гавриил Фёдорович Таныгин ыштен. Гнесинмыт лўмеш институтым пытарен,

мөнгө пөртылмекат, училищыште туныктымем годым, оркестрыште шоктенам. Ты оркестрын тун дирижёржылан варарак Виталий Куценко, Вадим Венедиктов, Вячеслав Прасолов ыштеныт. Тунгалтыште оркестрыште 16 ег гына шоктен. Вара семын кугемын, кызыт уже 42 ег ышта. Кузерак мый тун дирижёр лиймем нерген пален налнеда гын, умылтарем: чыла енак оркестрант лийын ок керт. Южо ег, виртуоз гынат, оркестрыште шканже верым ок му. Молан? Икте-весым колышт моштыман, шке партийым ушанлын шоктен кертман. Вет моло семүзгарла шоктымо дене лугалташ (мешаяш) лиеш. Чытыш, колышт моштымаш кұлыт. Оркестр тун шотышто духовой да струнный семүзгар гыч шога. Пытартыш жапыште английский рожок манме да ударный үзгар-влакым пуртат. Нуным посна семүзгарлан шотлаш лиеш. Мемнан симфонический оркестрыште кызыт 15 түрлө (лүман) семүзгар уло. Ик лүманжак икмыняр семүзгарым уша. Кумдан палыме симфонический оркестрлаште 60-80 музыкант шокта. Музык ойыртемем үмбач гына умылтарыземлан лудшо-влак нелеш огыт нал, шонем. Вет музык туняшке пурен, тусо илыш дене илен гына чылажымат умылаш лиеш.

Дирижер лияш кок пачаш неле. Эн ончычак, абсолютный слух манмет кұлеш. Кажне семүзгарын ойыртемжым, шоктымыжым колышт моштыман. Оркестрантын фальшивитлымыжым (йонгылыш шоктымыжым), кажне нотым чын йонгалтарымыжым умылен кертман. А оркестрыште, маньым вет, 42 ег! Адакшым түрлө тұшка инструмент. Палемдышым, 15 түрлө! Нунын кузе шоктымыштым палыде, дирижёр лийын от керт. Вадим Венедиктов тун дирижёр улмыж годым мыйын тыршен пашам ыштымым ужын, эскерен шуктен, очыни. Изирак партий-влакым ямдылаш пуаш, икмыняр семүзгар дене шоктышо-влакым колышташ, нунылан полшаш ушанаш тунгале. Вара дирижёрлан шогалаш темлыш. Тыге 1989 ийыште дирижёрлан ышташ тунгальым. Кум ий гыч, 1992 ийыште, оркестрын тун дирижёржылан шогалтышт.

Марий искусство тунян кызыт ик эн волгыдо кечылаштыже илена. Шукерте огыл гына театрнан у полатше почылто. Тудын кузе эртымыже, могай лүмлө уна-влак толмо, могай произведений-влак йонгымо нерген каласкалалаш ом тунгал. Тидын нерген газетлаште шуко возымо, телепередачылаште ончыктымо, радио дене йонгалтарыме. У театр — марий искусствын ончыко ыштыме у ошкылжо. Вержымат моткоч келшышым ойырен налме — корно гоч гына кумдан чапланыше, кызыт вес лүм дене палыме, мемнан музыкальный училищына. Эл кугыжанышлан да шочмо республикнан вуйлатышыже-влаклан таум гына ыштыман. Технический куатшылан өраш гына коदेश. Вет чылажат автоматике полшымо дене виктаралтеш. Тыгай театр элыштынат кызытеш икте гына. Органжак мом шога! Тудо оркестрна радамышкак пура, но сольный произведений-влакымат йонгалтарен кертеш. Юл кундемысе регионлаште тыгай семүзгар але уке гаяк. Сандене тудын кузе шоктымыжым колышташ вес кундемла гычат толыт.

Мемнан театрын түрлө цехше гыч иктыже — симфонический оркестр. Кызыт тун дирижёрлан Дмитрий Банаевым шогалтыме. Ме Григорий Архипов дене дирижёр улына.

— **Ме, зритель-влак, шукож годым оркестрын дирижёржо дене гына палыме улына. Шуко артистын лумжым огына пале, нуно умылеш кодыт. Таче, йон дене пайдаланен, ала 42 оркестрант гыч иктажше дене палдареда ыле. Вет нуно шуко ий дене я скрипка, я гобой, я тромбон, я саксофон дене шоктат, калыкым шке усталыкышт дене куандарат.**

— Мый шкежат тидын нерген эре шонен коштам. Таче чынжымак икмыняр еҥ дене палдарышаш улам. Эн ончычак, скрипка дене шоктышо, оркестрнан концертмейстерже Татьяна Маковам ончыктем. Тудо — палыме марий композитор Сергей Маковын пелашыже, ешын тылже. «Марий Эл Республикын калык артистше» чап луман. Ватак-мариак Зинаида ден Владимир Петровмытым палемдаш кӱлеш. Володя — трубач, а Зина скрипка дене шокта. Коктынат «Марий Эл Республикын сулло артистше» чаплуман улыт. Виолончель дене шоктышо Александр Сальников да кларнетист Альберт Мусинский «Марий Эл Республикын калык артистше» лум дене палемдалтыныт. Контрабас дене шоктышо Владимир Кислицынлан кызыт чаплумым пуаш документым ямдылена. Чаплумым налдыме, но шке пашам уло кумылын ыштыше моло артистмат палемдаш гын, журналыштыда вер ок сите. Вeskана вашлиймына годым молыжым ончыктена.

— **Лудшо, зритель-влак деч чӱчкыдынак ӧпке шомакым колаш лиш, пуйто пытаргыш жапыште марий артист шагал, марла произведений-влак шагалрак йонгат. Тидым те кузрак умылгарен кертда?**

— Йодышда дене тӱрыснекшак ом келше. Умылгарем. Ожно мурызо, куштызо, шоктышо-влакым «целевой» манме йон дене тунуктена. Тыгай йон дене, тун шотышто, марий кадрым ямдылаш йон лийын. Но саман вашталте. Артист-влаклан илыме вер, кугурак пашадар кӱлеш. Нине тун требованийым илышыш пурташ куштылго огыл. Но республикым вуйлатыше-влак йонным кычалыт. Тидын дене пайдаланен, пытаргыш ийлаште театрышке уста мурызо, курыкмарий ӱдыр Елена Никитина тольо. Шукерте огыл мыйын землякчем Эльвира Гурьева-Курай труппышкына ушныш. Кызыт палыме музыкант, марий сем тунян аксакалже Гавриил Фёдорович Таныгинын ӱдыржым, Елена Митрофановам, дирижёрлан ямдылена. Тудо Чебоксарыште культура институтышто шинчымашым налеш.

Коллегем Григорий Архипов нерген поснак каласынем. Тудо пашам ыштен кертше рвезе. Моткоч марий чонан музыкант. Аваже, лумло композитор Элина Анатольевна Архипова семынак, шкежат семым возаш тырша. Мый тудын «Соната для скрипки» произведенийжым кӱкшын аклем. Икманаш, рвезын ончыкылыкшо волгыдо.

Марла произведений-влак уке манмыда шотышто тыгерак вашештен кертат: театр ик национальный балет але опер дене гына илен ок керт. Тун шотышто классический произведений шындалтшаш. Тиде — мемнан театрын тун паша корныжо. Кажне кугурак концерт годым «Акпатыр» опер гыч ужаш-влак йонгат. Кунам-гынат марла у опер але балет сценыш лектыт. Вет возымо произведенийым шындаш пеш кугу шокте гоч эртыман. Кызыт Э.Архипова пашам виан ышта. А.Яшмолкин у оперым возен ыле. Палыме марий композитор Ю.Евдокимов «Маска Миклай» оперым возаш тунгалын. Ты произведенийын ик ужашыже —

марла, весыже — рушла. Тыгай ситыдымашым корандаш темлыме деч вара семмастарын йүкшө йомо...

Шушаш ийын майыште лүмлө композитор, СССР-ын калык артистше (моло чап лүмжым ончыкташ огына тўнгал) Андрей Эшпай 90 ияш юбилейжым палемда. Тудын кажне произведенийже марий шўлышан, возаш тўнгалше-влаклан эталон манын кертам. Кажне произведенийжым икымше гана шокташ мыйын дирижироватлыме оркестрлан ўшанымжлан тауштен кугешнем. Юбилейжылан мемнан театр сюрпризым ямдыла, «Ангара» балетшым сценыш уэш лукташ шонена.

— Те марий сем тўняште дирижер, усталык коллективлам вуйлатыше семын веле огыл, тыгак композитор семын палыме ег улыда. Кузе тиде усталыкда кызыт виянгеш?

— Музыкым возаш илыш шкежак йодеш. Южгунам тугай чапле содержаниян, келге шонымашан текст кидыш логалеш да вигак тудлан семым кельштараш кумыл шочеш. Тыге 100 утла муро кид йымачем лектын. Тылеч посна икмыняр марий спектакльлан семым кельштараш логалын. Мутлан, «Мыскара кас», «Почан шўдыр», «Шешкешемгишке», «Шайра Майра» спектакль-влаклан семым возenam. Тыгак «Элнет» телеспектакльым, «Алян мурыжо» радиоспектакльым сем дене сылнештарenam. Кугурак форматан кокла гыч «Концертино для флейты с оркестром», «Раздумья для флейты соло» произведений-влакым ойырен палемдынем. Когынекшат кугурак йолташем, Россий Федерацийын сулло артистше Виталий Шапкинлан пөлекленам.

— А молан Россий Федераций композитор ушем член радамаште огыдал, але огыт пурто?

— Эше Владислав Куприяновын композитор ушем правлений председател улмыж годымак ты уста ег-влак дене тангалташ темленыт ыле. Тунам кўын шуын омыл манын шонenam, вара темлыше ыш лий, очыни. Ындыже тыгай ушем дене кылым ышташ вараш кодынам.

— Иван Ильич, те пытаргыш ийлаште Я.Эшпай лўмеш Марий кугыжаныш филармонийын директоржылан ыштышда. Мо дене тиде жап — шым ий — шарнымашеш кодын?

— Тынар жапыште тўрлыжат лийын: сенгымашат, ситыдымашат, ваш-ваш умылымашат, ваштареш шогышо вий дене кучедалмашат. 150 ег гыч шогышо коллективым вуйлаташ, ик шонымаш дене пашам ышташ куштылго огыл ыле. Творческий шўлышан коллективыште пашам ышташ эшеат неле. Усталык аланыште могай кўкшытыш шумо, могай вашталтыш ушеш кодын, каласкалaш ом тўнгал. Молан манаш гын, тудым кажне ег шке семынже умылен кертеш. Да адакшым ты вашталтыш шинчалан ок кой да кажнын ушешыже ок код. Сандене материально-технический куат нөлтaлтмым гына ончыктынем. Эн ончычак, транспортым вашталтен кертна. Ынде кок у автобус уло. Филармоний пөртым олмыктышна. Бухгалтер-влак ожсо гаяк шершот дене шотлымо семын ыштеныт гын, ынде чылаштын ончылынышт — компьютер. Икманаш, илыш дене тōр ошкылаш тыршена. Чыла тыгай вашталтышым ужшыжо ужеш, шонем. Илен-толын, филармонийлан у зданий кушкын шогалеш. Но ик шонымашемым — филармонический ка-

мерный (изирак) оркестрым ыштен шым шукто. Кө-гынат тидым илышыш пурта, шонем. Вет мый каенам да чыла мондалтшаш огыл. Адакшым вет кызыт филармонийын художественный вуйлатышыже должностышто кодынам. Ұшаненыт гын, тудым сайын шуктыман. Шым ий ыштымем жапыште филармонийын кум усталык коллектившат ятыр вере гастрольышто лийын. Теве кызыт «Марий Эл» куштышо ансамбль Испанийыште, Бельгийыште, Францийыште республикан, марий культурын чапшым арала. Чыла тидыже — ансамблын 75 ияш юбилейжылан чапле пӧлек.

— Тыланда, марий музыка тӱнян аксакалжылан да корифейжылан (кок мутшат марла огыл гынат, кугемден ончыктыммо нине мутым кучылгына), сем тӱнянан, чумыр марий культурын ончыкылыкшо сайын коеш. Но тургыжландарымашат уло, очыни?

— Кадрым ямдылыме системым пудыртымаш тургыжландара. Мутлан, ончычсо культпросветучилище ден музыкальный училищым ушымо дене шуко йомдарышна манын кертам. Иктыже клуб пашаен-влакым гына ямдылен гын, весыже — профессиональный музыкант-влакым. Ындыже кө лийын лектыт выпускник-влак, каласаш, аклаш йӧсӧ. Профессиональный искусствын лӱмжым волтыммылан көра тунемаш пураш кумылан-влак шагалемыт. Мый тидын годым преподаватель составын шинчымашыже лушкыдо ынем ман. Мемнан училищыште эн уста деч уста преподаватель-влак ыштат, шуко виян специалистым ямдылен луктыныт. Весыже — Марий кугыжаныш университетыште искусство факультетым (Национальный культур да межкультурный коммуникаций институтшо нерген ойла. Лач тиде институтыш культур да искусство кафедре пура. — **Б.Ш.**) йонылыш почмо. Тушто кӱын шудымо куштызо, дирижёр-влакым гына ямдылат. Образований кӱкшытышт гыч ончалаш гын, нуным ни консерваторийым, ни культур институт, ни балет училищым (вузым) пытарыше дене от тагастаре. Чын, вузым пытарышын дипломжо дене пашаш толыт, пашадарым высший образованиян специалистын кугытаным йодыт. Пашажым гына огыт пале. Мутлан, струнный (кылан) семӱзгар дене шоктышо-влакым мемнан вузышто тунуктен луктын огыт керт. Тидым палыме ӱмбачак высший образованийым налаш йӧным ыштат. Моло специальность шотыштат тыгак.

Шуко ий дене музыка тӱняште пӧрдшӧ енлан чылажат коеш. Иктыже сай вашталтышлан куана гын, весе тыгайым ынежат уж, ожнысо багаж денак илынеже. Но илыш ончыко кая. Поро вашталтышыже, товатат, шуко. Тидлан куаныман веле.

